

Les humanitats avui: innecessàries o imprescindibles

Aquest setmanari ha reunit Manuel Cruz i Jordi Llovet per parlar sobre l'estat de les humanitats, cada cop més arraconades en la societat. Tot i el to pessimista, ambdós encara veuen alguna possibilitat de capgirar l'actual situació.

Jordi Llovet i Manuel Cruz (ambdós catedràtics de la UB, el primer de teoria de la literatura, i de filosofia contemporània el segon) han dedicat bona part del seu temps a estudiar i a ensenyar les tradicionalment considerades matèries humanístiques. Ara, però, tant l'un com l'altre consideren les humanitats amenaçades, quasi en irreversible perill d'extinció. O de banalització, que ve a ser exactament el mateix. Proposen solucions, o almenys possibles intents de solució, però se'ls endevina que, a pesar d'algun mínim optimisme, no s'acaben de creure que la cosa al final es pugui recuperar. El pis on té lloc aquesta conversa, amb totes les parets plenes de llibres —els lloms ben atapeïts semblen formar una pantalla on es projecta el passat—, té un aire entre anacrònic i orgullós. Un aire, en definitiva, de resistència.

—Comencem, si us sembla, fent un diagnòstic general de les humanitats actualment.

JORDI LLOVET: El diagnòstic és, en trets generals, molt pessimista. A les universitats, els estudis d'humanitats resisteixen com poden, però les circumstàncies actuals els són molt desfavorables. Una altra cosa és el que pot quedar de les humanitats en altres camps, com ara l'artístic o l'urbanístic.

MANUEL CRUZ: Estic d'acord amb el diagnòstic. Potser convindria, però, establir una diferència entre l'interès que hi ha per les humanitats en el me-

di acadèmic i en la societat. Durant els anys seixanta i setanta, la universitat era una caixa de ressonància molt clara del que era la societat. Els temes que es discutien dintre eren els que es discutien fora. Aquest fil d'unió, ara, no existeix. Hi ha temes que interessin a la societat en general que tenen poca presència a la universitat.

J. LLOVET: Aquests debats, ara, es poden trobar en altres llocs que abans no existien. I els temes es debaten amb tanta o més profunditat que no a les universitats. El problema és que hi ha una dissociació molt gran entre la universitat i aquests nous fòrums, els quals ara com ara em semblen més potents i més ben encarrilats socialment. Aquesta mecànica pública de les humanitats, però, també té un problema: de vegades les coses es poden fer molt malament. Per exemple, aquesta exposició sobre la cultura porqueria que se celebra al CCCB és com una arma de doble tall. D'una banda, presenta objectivament uns fenòmens culturals que han adquirit carta de naturalesa, però d'altra banda, no permet una perspectiva crítica prou dialèctica entre les formes de cultura considerades no porques —perquè si parlen de “cultura porqueria” és que consideren que n'hi ha una altra que no ho és— i les escombraries culturals. Si acabes oferint als espais públics el mateix que ofereixen les televisions més barroeres, la cosa es pot acabar degradant. Aquest material es pot vendre com si fos

cultura, però s'ha de contrabalançar amb la cultura que la tradició humanística europea ha presentat, i encara presenta, a la societat. El dilema, doncs, és aquest: hem de cedir (la gent d'història, de filosofia, de filologia) davant allò que la societat avui considera matèria humanística, com si ja no n'hi pogués haver cap altra, o bé hem de resistir? Jo crec que no hem de capitular, perquè, si no, la degradació definitiva serà un fet.

—Aquestes exposicions i aquests fòrums de debat que s'organitzen, de vegades sembla que estan una mica fora del món, que no afecten la quotidianitat de la gent.

J. LLOVET: És possible. El fet és que només hi ha un camí perquè el tema de les humanitats es pugui encarrilar adequadament, i és l'educació pública. És l'única manera de preservar el concepte tradicional de les humanitats que encara avui ostenten les universitats i molta gent que treballa quasi en l'anonimat en els seus obradors artístics o a la seva taula de treball literari.

M. CRUZ: Les universitats manegen uns criteris, que se suposa que són normatius, d'allò que té valor i s'ha d'ensenyar, mentre que fora de les universitats allò que ho regeix tot són les normes del mercat. El perill més gran seria que les institucions, fins i tot les públiques, acceptessin la lògica del mercat. El mercat, en aquests moments, assetja la universitat. D'una manera subtil, però molt perillosa. Un dels criteris bàsics que segueixen les reformes educatives que es porten a terme amb la Declaració de Bolonya és que els estudis universitaris s'han d'adequar al mercat laboral. Si aquesta dinàmica segueix, arribarà un dia en què hi haurà grans corporacions creant les seves pròpies universitats. La lògica del capitalisme arriba pertot: a l'educació, a les relacions personals... És la mateixa amenaça que es mostra de diferent manera. No podem oblidar que el sentit de la universitat no és solament la formació professional.

J. LLOVET: Aquesta és la raó per la qual crec que les facultats humanísti-

ques haurien de conservar unes parcel·les en què es pugui continuar impartint els coneixements considerats tradicionalment humanístics. El propòsit d'això seria que estiguessin a punt per si arriba un moment en què aquestes formes de cultura tornin a resultar necessàries, o almenys oportunes.

—El problema no comença, però, a primària i secundària, on les humanitats se simplifiquen molt a fi de fer-les assequibles als estudiants?

J. LLOVET: Això és perquè des de fa un quant temps les persones neixen envoltades d'uns elements de distracció molt eficaços, com són les formes populars de la música-esbarjo, la TV o l'enorme activitat lúdica que es duu a terme a través d'Internet, i l'educació pública, en comptes d'intentar contrarestar-los, n'ha copiat els models de transmissió de coneixements. Naturalment, aquest fet acaba provocant una degradació dels continguts de l'ensenyament camuflada rere un pretès ajustament entre allò que s'ensenya i una manera més fàcil d'ensenyar-ho. Educar-se és un procés difícil i esforçat, i sembla que aquesta idea s'ha oblidat. Tot això té a veure amb la desaparició del principi d'autoritat. Els pares i els professors han perdut autoritat, i és aleshores que neixen aquestes educacions-divertiment, que formen i eduquen, certament, però en una direcció almenys qüestionable. Hi ha hagut una mena de rendició en l'ensenyament primari i secundari originada pel fet que, avui, els alumnes ja no són capaços d'escollar durant una hora seguida un discurs teòric. Les idees abstractes reculen i amoïnen; tot es torna més concret i palpable. Els principis bàsics de l'educació, que consistien a "anar a contra corrent", es difuminen i perden legitimitat inevitablement.

M. CRUZ: Ens hauríem de replantejar el model educatiu. Molts professors, almenys de filosofia, s'han plantejat una disjuntiva que jo crec que és perversa. D'una banda, hi ha el model carrincló i arqueològic d'obligar els alumnes a aprendre tota una sèrie de conceptes sens dubte

Manuel Cruz i Jordi Llovet, en un moment de la trobada. Segons Cruz, "fora de les universitats, allò que ho regeix tot són les normes del mercat". Per Llovet, "no són els polítics els qui han d'educar sobre qüestions de política, sinó les escoles, el bon ciutadà es fa a l'escola".

JORDI PLAY

interessants, però molt poc vius; i de l'altra, el model banal i frívol que entreté però que no ensenya de cap de les maneres. Entremig, s'ha perdut la dimensió, que jo crec que és la important, que és la de la vivencialitzar allò que s'ensenya.

J. LLOVET: El repte principal davant el qual es troba l'educació és que se les ha d'enginyar com sigui per continuar explicant coses serioses. No hem d'oblidar, a més, que els educadors són també els representants del manteniment d'un ordre polític. No són els polítics els qui han d'educar sobre qüestions de política, sinó les escoles. El bon ciutadà es fa a l'escola.

—Penseu que un dels grans obstacles amb què es topen les humanitats és la compartimentació de la societat? L'escola ha d'educar, la televisió ha d'entretenir... D'aquesta manera s'oblida la idea que tot està lligat, un dels fonaments bàsics dels estudis humanístics.

J. LLOVET: L'obstacle és que avui ja hi ha molt poca gent que cregui que l'escola hagi d'educar. Molts pares

volen, o bé que els seus fills s'entreguin, a l'escola, o bé que esdevinguin competitiu: com si a un nen de set o vuit anys ja se l'hagués d'encarregar per arribar a ser directiu en una multinacional!

M. CRUZ: Tant a secundària com a la universitat, es comencen a donar crèdits als estudiants per fer senderisme o per anar al gimnàs. I això vol dir que s'equiparen aquestes activitats a estudiar història o antropologia, posem per cas. Aquest fet constata el desordre que constitueix la nostra societat. Les societats, com els individus, per tirar endavant necessiten un mínim d'autoestima. És a dir, que una societat pot ser molt escèptica i molt crítica, però ha d'apostar per uns valors. Que ja sabem que són relatius i temporals, però igualment necessitem saber quines són les coses prioritàries, quines tenen una jerarquia, com s'ha d'ordenar la vida pública... Una societat, i també els educadors que en formen part, no pot pensar que tant és una cosa com

una altra. Moltes vegades es diu que la nostra societat no té valors. I no és cert. Allò que no hi ha és un fonament transcendental dels valors. La qual cosa no vol dir, però, que unes coses no continuïn sent millors que unes altres, encara que no hi hagi cap déu que les sustentí.

—Les humanitats ofereixen dubtes i vulnerabilitat, que és tot el contrari d'allò que la societat actual demana, que bàsicament són certeses i seguretat.

J. LLOVET: I espectacle. Allò que explica que en les manifestacions que es van fer a Barcelona contra la guerra de l'Iraq hi hagués un milió de persones, i que després el PP tingués un regidor més a l'Ajuntament, és que les manifestacions tenien un component d'espectacle, mentre que anar a votar no el té: és una operació molt més mediatitzada i, en el fons, reflexiva. Sempre és sospitós que una manifestació política prengui un caire estètic. L'estètica no pot convèncer. Només la discussió, el diàleg i l'intercanvi d'idees ho poden fer.

M. CRUZ: És veritat que la gent, avui, demana certeses, però també en demanava abans. Per exemple, l'Església catòlica no ofería cap altra cosa més que un catàleg solidíssim de certeses. En qualsevol cas, la cultura humanística, a més de plantejar dubtes, produeix també emocions que no es poden tenir de cap altra manera. La qual cosa no sé si és útil, però almenys sí que és important vitalment... El que és preocupant és que potser la gent que mira la televisió en comptes de llegir Shakespeare no ho fa instrumentalment, perquè fer-ho li dóna seguretats i certeses, sinó perquè l'entreté. El problema és que la gent no sàpiga que llegir Shakespeare és més entretingut que llegir la premsa esportiva.

—El mercat també deu tenir alguna cosa a veure en tot això.

M. CRUZ: Amb l'excusa que ara el mercat arriba arreu, se'ns intenta imposar una lògica que no és bona ni per al mercat mateix. Els editors, per exemple, actualment han renunciat a formar el gust de la gent. És molt trampós perpetuar la idea que hi ha una gent que es dedica a la cultura elitista i que n'hi ha una altra que no té més remei que cedir davant el mercat. Productes molt dignes poden ser a la vegada molt rendibles. Afirmar per sistema que els productes de masses són putrefactes és un error. Tots els empresaris volen guanyar diners. El que ha de quedar clar és que es poden guanyar diners i alhora educar el gust de la gent.

—Avui, però, els gustos culturals de la gent ja no sols es formen amb la cultura.

J. LLOVET: Això sempre ha estat així. La gent sempre s'ha format de moltes maneres: políticament, religiosament, familiarment, eròticament, etcètera.

M. CRUZ: Jo no crec que les possibilitats d'educació de la gent siguin pitjors que abans. Hem de tenir en compte que moltes vegades tendim a utilitzar esquemes generacionals que no són els nostres, sinó els de la generació anterior. Per exemple, si avui llegim "revistes femenines" ens

JORDI LLOVET

Jordi Llovet: "Dues persones ja no lliguen, ja no sedueixen, mitjançant l'element verbal, sinó mitjançant la gestualitat, les olors, la moda..."

adonem que no tenen res a veure amb les d'abans: hi ha entrevistes de nivell, reflexions interessants sobre temes actuals... No hem d'oblidar que les universitats fa molt temps que estan massificades i que ja fa molts anys que treuen gent que com a mínim té unes certes necessitats culturals. Els productes tradicionals s'han hagut d'adequar a aquest nou públic. Les condicions de possibilitat són bones. Els dissenyadors culturals, però, sembla que no se n'adonen.

—Durant la segona meitat del segle XX s'ha produït un gran esclat tecnolò-

gic i científic que ha contribuït a deixar en un segon pla les humanitats. No creieu, però, que aquests avenços tard o d'hora s'hauran d'explicar, de racionalitzar, i que només es podrà fer amb les eines que proporcionen les humanitats?

M. CRUZ: No ho crec. En la nostra societat, no hi ha una demanda de coneixements, d'explicacions. Els mitjans de comunicació han fet que tot fos volàtil. Avui, no hi ha res que resti com un element de reflexió permanent. Es plantegen preguntes que no es responen perquè al cap de

dos dies ja s'han plantejat preguntes noves.

J. LLOVET: El que ha fet la tecnologia ha estat crear uns mecanismes immediats de difusió d'idees i de cultura. Les humanitats, en canvi, tenen uns mecanismes enormement mediatitzats. Demanen una presentació, una discussió, un assentiment, un disseny, etc. La tecnologia ha fet que la gent pensés que les coses s'aconsegueixen d'una manera immediata: prems un botó i encens la televisió o compres tabac amb un sol gest. Per tant, no és estrany que a la majoria de la gent els espanti allò que exigeix un procés tan mediatitzat com l'educació. No és tant una qüestió de continguts com de mecanismes. La tecnologia ha acostumat la gent a la facilitat. El ritme corporal, fins i tot, se sent molt més còmode seguint el ritme frenètic de la música de les discoteques que no el de la lectura d'un llibre, que curiosament és més pausat, però és menys espectacular. Encara que també és cert que a través d'aquests mecanismes tan immediats es pot vehicular una cultura de nivell, que la gent consumirà, sens dubte. Això no deixa de significar un avantatge.

M. CRUZ: El problema és que és una immediatesa ignorant. Cada cop hi ha menys gent que sap com funcionen les coses. Hi ha una ignorància generalitzada dels usuaris. Aquesta immediatesa, a més, ha canviat els gustos d'aquests usuaris d'una manera irreversible, perquè són canvis a un nivell quasi neuronal. Han canviat les estructures bàsiques de comprensió de la gent.

J. LLOVET: Aquí entrem en la qüestió de la mínima competència lingüística de l'ésser contemporani. La gent cada cop utilitza un lèxic més reduït, cosa que a la vegada comporta que també el món sigui més reduït. Ho deia Wittgenstein: "Els límits del món són els límits del llenguatge"; si no hi ha paraula, tampoc no hi ha idea, ni cosa. I en aquests moments, el llenguatge està limitat, degradat i desacreditat. Ha estat reduït a uns esquemes molt rudimentaris.

— Així doncs, el problema no seria tant la desaparició de les humanitats sinó la desaparició del llenguatge?

J. LLOVET: Exacte. Està desapareixent la dignitat del verb que hi ha al principi de la nostra civilització. El llenguatge està absolutament desprestigiat. Un exemple molt clar d'aquest desprestigi són les relacions de parella de la gent, i sobretot dels joves, d'avui. Dues persones ja no lliguen, ja no sedueixen, mitjançant l'element verbal, sinó mitjançant la gestualitat, les olors, la moda... Moltes parelles estan basades en un acte de seducció primigeni que no va implicar el llenguatge. Cosa que explica que al cap de tres o cinc anys moltes parelles es trenquin. Els matrimonis no s'aguanten per l'enamorament o pel sexe, sinó gràcies a la conversació. Qualsevol relació duradora entre persones se sosté gràcies a l'element verbal.

M. CRUZ: Fins i tot ens hem acostumat a menysprear qui utilitza bé el llenguatge. En diem que és un pedant, un retòric, un xerraire... Parlar bé està mal vist. Un ha de procurar, quan parla, ser discret i, si és possible, empobrir el llenguatge. Hem perdut l'estima i el respecte que el llenguatge mereix.

— El futur més negre per a les humanitats seria que perdessin tota incidència en la societat i que acabessin sent només cosa d'una elit?

M. CRUZ: Aquest panorama és molt semblant al que ja hi ha avui dia: les humanitats arraconades, en mans d'una elit que té més presència que incidència... Jo crec que sobretot hauríem de reflexionar fins a quin punt el model de coneixement que representa la universitat és compatible amb una societat del mercat. La lògica del coneixement no pot ser la del secret ni la propietat, sinó la del compartir. Avui, però, s'està convertint el coneixement en un apèndix de la producció. No és difícil imaginar que, en un futur, hi haurà branques del saber que es perdran perquè no tindran aplicació.

J. LLOVET: Per als intel·lectuals, la cosa està negra des de mitjan segle XIX, amb l'ascens de la burgesia, que

Manuel Cruz: "Ens hem acostumat a menysprear qui utilitza bé el llenguatge. En diem que és un pedant, un retòric, un xerraire... Parlar bé està mal vist."

ha estat un ascens i alhora una indefectible davallada. No hi ha hagut cap classe social, a la història d'Occident, que hagi presentat un desequilibri tan gran entre els seus objectius fundacionals i el seu destí. Particularment, jo no puc fer res més que donar les meves classes tan bé com pugui, llegir, escriure els meus articles amb uns períodes prosòdics tan rodons com sigui possible; altra cosa no puc fer. Arriba un moment en què l'individu "social" ha de salvar una dignitat que, en certa manera, contravé el mateix ordre social en què va néixer. Així ho van

fer els eremites del Baix Egipte, per exemple, davant les amenaces politeïstes durant els primers segles de la nostra era: es van tancar en coves i amagatalls, lluny de tota visita pertorbadora, i es passaven el dia llegint, estudiant, reflexionant i sense parlar amb ningú, com si ja haguessin considerat que el "cos social" sempre contamina poc o molt. Aquest és el destí que tornarà a tenir la classe intel·lectual dels països occidentals, o així m'ho sembla.

Pere Antoni Pons